

emcdda.europa.eu

Pozornosť upriamená na drogy

ISSN 1725-8553

Informačné periodikum Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť

Užívanie katy v Európe: dôsledky pre európsku politiku

Listy katy sa pestujú vo vysočinách Afrického rohu, v južnej Arábii a pozdĺž východného pobrežia Afriky. V niektorých častiach Etiópie, Kene, Somálska a Jemenu sa listy katy žujú po stáročia pre ich mierne stimulačné účinky a pre mnohých sú bežnou súčasťou spoločenského života. Katu tradične užívali väčšinou muži v rámci rituálov na tzv. kata večierkoch v miestnych komunitách. Počas asi jednej hodiny užívateľa zažívajú pocit vzrušenia a eufórie. Potom nasleduje tichšia, introvertnejšia fáza s postupným ústupom, ktorá môže zahŕňať nepokoj, podráždenosť a melanchóliu. Formy jej užívania integrované v kultúre sa tradične vyskytovali v blízkosti oblastí,

kde sa pestuje, a inšpirovali umelecké vyjadrenie v architektúre, remeslách, poézii a piesňach. Od konca 19. storočia sa vďaka postupnému zlepšovaniu dopravnej infraštruktúry otvárali nové trhy pre katu. Neskôr došlo k masovej migrácii ľudí z Afrického rohu, ktorá sa spájala s rozšírením užívania katy do susedných krajín, Európy a zvyšku sveta. Súčasná formy užívania sú spravidla menej formálne a môže sa vyskytovať nadmernejšie užívanie, k čomu dochádza v dôsledku narušenia ochranných kultúrnych faktorov, ktoré predtým pomáhali v regulácii užívania. Presný počet pravidelných užívateľov katy v celosvetovom meradle nie je

známy, ale odhaduje sa až okolo 20 miliónov.

V komunitách imigrantov zo subsaharskej Afriky je užívanie katy bežné a obvykle sa prehliada. Musíme zabezpečiť, aby ľudia pracujúci s týmito komunitami boli informovaní o potrebe identifikovať všetky negatívne dôsledky, ktoré môžu vyplývať z užívania tejto látky a vedeli na ne reagovať.

**Dr. João Goulão,
predseda správnej rady
EMCDDA**

Definícia

Kata označuje mladé a jemné listy a výhonky kríka katy (*Catha edulis*). Kata má veľa mien, vrátane „qat“ (Jemen), „jad“ alebo „chad“ (Etiópie, Somálsko), „miraa“ (Keňa) alebo „marungi“ (Uganda, Rwanda). Mäkké listy a výhonky sa žujú a držia v kompaktnom chuchvalci v jednom lícnom vaku

Kľúčové témy v skratke

1. Kata obsahuje stimulačné látky, ktoré majú vlastnosti podobné amfetamínu. Ich čisté formy sú medzinárodne kontrolované látky, listy však nie sú. Nadmerné užívanie môže viesť k závislosti. Jeho výsledkom môže byť ohrozenie somatického a duševného zdravia u inak zdravých jedincov. Osoby s už existujúcimi duševnými poruchami môžu byť obzvlášť rizikové.
2. V Európe v niektorých krajinách patrí kata ku kontrolovaným látkam, ale nie vo všetkých. Výsledkom sú legítimne aj nezákonné siete prevážajúce túto látku. Aj keď údaje o medzinárodnom obchode, užívaní a záchytoch sú obmedzené, vyplýva z nich, že trh predaja katy v EÚ rastie.
3. Katu užíva hlavne prvá generácia imigrantov zo subsaharskej Afriky a existuje len málo dôkazov o tom, že by jej užívanie preniklo do iných komunit. Informácie o prevalencii, spôsoboch a následkoch užívania sú obmedzené.
4. Kata je spornou témou v skupinách migrantov. Niektorí tvrdia, že podporuje kultúrnu súdržnosť, zatiaľ čo iní majú proti nej výhrady z náboženských a sociálnych dôvodov. Vedecké údaje o sociálno-ekonomických dôsledkoch užívania katy sú v súčasnosti nedostatočné.
5. V posledných troch desaťročiach sa kata stala hlavným zdrojom zamestnanosti, príjmov a výnosov v produkčných krajinách okolo Afrického rohu.

1. Farmakológia katy

V listoch katy sa nachádzajú psychoaktívne látky ako katinón (aminopropiofenón), katín (norpseudoefedrín) a norefedrín, avšak celý rad zlúčenín ešte nie je preštudovaných. Katinón má podobnú chemickú štruktúru ako amfetamín a má podobné aj biochemické a behaviorálne účinky, aj keď asi polovičnú potenciú. Obvykle sa žuje 100 až 300 g listov katy od troch do šiestich hodín. Obsah katinónu sa môže pohybovať od 30 do 200 mg na 100 g čerstvých listov. Žuvaním sa extrahuje až 90 % z tohto množstva. Zodpovedá to nízkej až strednej dávke amfetamínu, ale pomalý a prácny spôsob užívania zamedzuje kumulatívnej dávke a maximálnym plazmatickým hodnotám. Keďže katinón je veľmi nestabilný a rozkladá sa do 72 hodín po zbere, uprednostňujú sa čerstvé listy katy. Katinón a katín a niektoré ich synteticky vyrábané deriváty (napr. metkatinón) sú podľa Medzinárodného dohovoru o psychotropných látkach (1971) kontrolované látky, listy katy však nie sú. Uskutočnilo sa niekoľko pokusov na zahrnutie katy do medzinárodných zoznamov, ale na základe nedávneho komplexného skúmania výbor expertov pre drogovú závislosť Svetovej zdravotníckej organizácie dospel k záveru, že nie je na to dostatok dôkazov.

2. Právna situácia a obchodovanie s katou v Európe

Z najnovších dostupných údajov vyplýva, že v 15 členských štátoch EÚ a Nórsku (pozri mapu) sa zaviedlo kontrolovanie katy ako nelegálnej drogy. Naopak, Holandsko a Spojené kráľovstvo prijali režim laissez-faire, ktorý umožňuje dovážanie katy, obchodovanie s ňou a jej užívanie ako rastlinného produktu. Nedávno poradný výbor pre zneužívanie drog v Spojenom kráľovstve a odborníci v Holandsku odporučili zachovať súčasný právny stav. Vo zvyšných 10 členských štátoch kata nie je kontrolovaná.

O dovoze katy do EÚ alebo o jej vnútroeurópskych tokoch neexistujú spoľahlivé informácie. Dva hlavné vstupné body sú Londýn, s odhadovaným množstvom 300 ton predovšetkým kenskej a etiópskej katy ročne, a Amsterdam. V niektorých krajinách sa záchyty katy za posledných päť rokov takmer zdvojnásobili. Napríklad len v roku 2008 bolo v Nemecku zachytených 30 ton a vo Švédsku 11 ton katy, zatiaľ čo v Nórsku bolo v roku 2007 zachytených 8 ton. Čoraz väčšie množstvá sú zachytené na cestách spájajúcich Holandsko a Škandináviu. K záchytom katy dochádza aj na linkách do Severnej Ameriky, čo naznačuje, že EÚ funguje ako tranzitné miesto pre ďalšie destinácie.

3. Užívanie katy v Európe

V rámci EÚ je užívanie obmedzené na prisťahovalcov z krajín z okolia Afrického rohu. Rastlina je niekedy dostupná prostredníctvom rastúceho internetového obchodu s tzv. rastlinnými povzbudzovačmi, miera užívania mimo komunit migrantov je však veľmi obmedzená. Štúdie o užívaní katy sa uskutočňujú v Dánsku, Nemecku, Španielsku, Taliansku, vo Švédsku, v Spojenom kráľovstve a Nórsku, pričom najpodrobnejšie opísané je užívanie v rámci somálskej a jemenskej komunity v Spojenom kráľovstve. Európske štúdie neposkytujú pevný základ pre odhad prevalencie, ale môžu poskytnúť prehľad o spôsoboch užívania. V štúdiách sa obvykle uvádzajú pomerne vysoké úrovne aktuálneho užívania (34 – 67 %) až s 10 % každodenných užívateľov, z ktorých mnohí splňajú niektoré z kritérií pre závislosť. Poznatky o tejto oblasti sú naďalej nedostatočné a málo sa vie o sociálnych a zdravotných dôsledkoch užívania. Existujú určité dôkazy o katovom turizme, pričom Somálčania zo Škandinávie a návštevníci z Blízkeho východu užívajú katu napríklad v Londýne.

Z údajov z výskumu ďalej vyplýva, že sa objavujú generačné rozdiely v štruktúre spotreby. Väčšina osôb, ktoré pravidelne žujú katu, nadobudli tento zvyk pred

príchodom do Európy. V druhej generácii imigrantov je užívanie katy menej obvyklé. To je dôležitý faktor pri posudzovaní potenciálu budúceho šírenia v populácii, ktoré bude pravdepodobne ovplyvnené počtom mužov z prvej generácie z krajín, kde sa kata užíva.

© Mara Truog

Listy katy

V Holandsku a Spojenom kráľovstve, kde je kata legálnou komoditou, k užívaniu dochádza obvykle v kaviarňach „mafrish“, ktoré slúžia ako spoločenské centrá a ponúkajú občerstvenie, televíziu, jedlo a katu. Kaviarne mafrish poskytujú príležitosť na výmenu informácií, získanie čerstvých správ z krajín pôvodu a ďalšie komunitné aktivity. Na posedenia spojené s užívaním katy sa môžu využívať aj spoločenské haly komunit alebo súkromné byty. Katu možno kúpiť v zelovococh, samoobsluhách a dokonca aj novinových stánkoch. Na rozdiel od toho, vo Švédsku sa predaj katy uskutočňuje tak ako v prípade iných drog na okrajoch verejných priestranstiev, napr. na parkoviskách. V zime sa na posedenia, na ktorých sa žuje kata, prenajímajú súkromné domy, zatiaľ čo v lete sa využívajú verejné parky. Kultúrna špecifickosť užívania katy má vplyv na policajnú prácu a v niektorých krajinách s prísnyim presadzovaním práva to vyvoláva napäté vzťahy medzi komunitami imigrantov a políciou.

4. Zdravotné následky užívania katy

S užívaním katy sa spájajú mnohé somatické a psychické problémy. Výskum katy je však ešte len v začiatkoch a existuje len málo

spoľahlivých informácií v tejto oblasti. Striedme užívanie sa vo všeobecne nepovažuje za škodlivé. Závažné nežiaduce účinky, napríklad psychotické stavy navodené katou, sa zvyčajne spájajú s nadmerným užívaním. Ešte stále sa vie málo o potenciáli závislosti v súvislosti s touto drogou a hoci sa celková závislosť javí ako pomerne mierna v porovnaní s niektorými inými psychoaktívnymi látkami, niektorí užívatelia vykazujú kompulzívne formy užívania podobné tým, ktoré sa pozorujú pri závislosti na stimulantoch. Čoraz viac dôkazov potvrdzuje, že kata môže zhoršiť už existujúce psychické problémy, ako aj vyvolať psychózu a agresívne správanie, najmä u jedincov s predispozíciou. V prípade chronického užívania sa zaznamenala súvislosť s vážnymi zdravotnými problémami. Často sa však ťažko určuje relatívny vplyv samotnej drogy vo vzťahu k ostatným rizikovým faktorom, ktoré tiež môžu súvisieť so spotrebou, napríklad fajčenie, zlé stravovanie alebo zvyšky pesticídov. Negatívne somatické následky spojené s užívaním katy zahŕňajú: problémy so

sliznicou, hypertenziu, kardiovaskulárne komplikácie, dvanástnikové vredy, sexuálnu dysfunkciu, hepatotoxicitu a zníženú pôrodnú hmotnosť detí narodených matkám, ktoré žujú katy. Celkovo však tieto dôkazy neumožňujú vysloviť jednoznačné stanoviská ku kauzalite. Z rovnakého dôvodu ani tvrdenia o prípadnom medicínskom využití neboli podrobne preskúmané. Jasné je to, že zdravotnícki pracovníci, ktorí môžu prípadne liečiť príslušníkov komunit imigrantov často majú len málo informácií o zdravotných problémoch, ktoré môžu byť spojené s užívaním tejto drogy.

5. Diskusie o kate v Európe

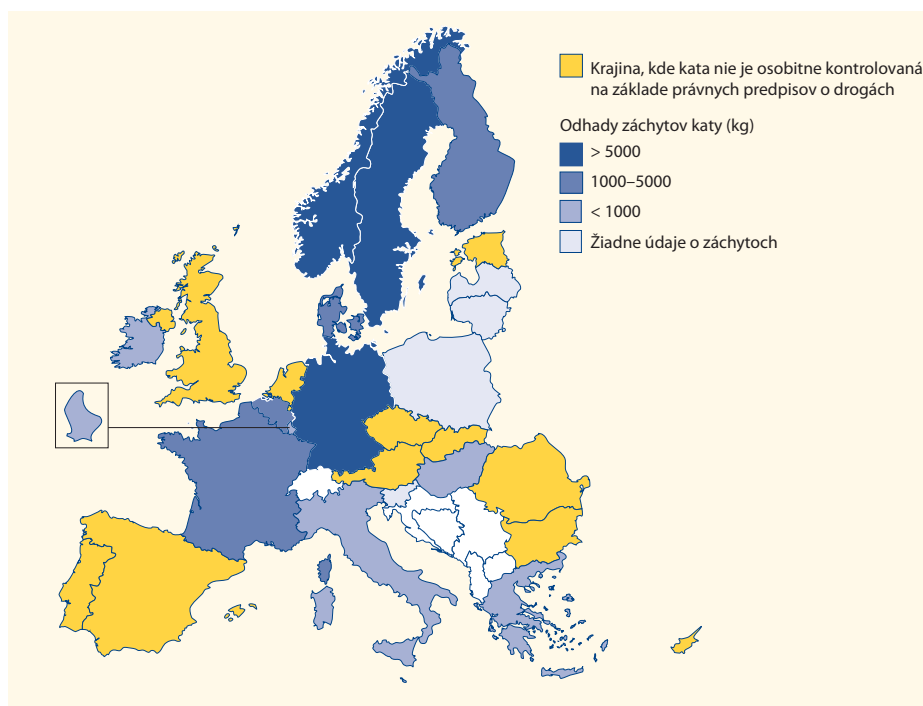
Od koloniálnych čias Európania hľadajú na užívanie katy ako na činnosť s negatívnymi účinkami na zdravie a produktivitu. Po objavení drogy v európskych krajinách vznikli ďalšie obavy, aby sa jej užívanie nerozšírilo zo skupín imigrantov na bežnú populáciu. V komunitách imigrantov v Európe sa kata stala spornou záležitosťou, ktorú mnohí považujú za súčasť svojho kultúrneho

dedičstva, zatiaľ čo iní proti nej namietajú z náboženských dôvodov. Zatiaľ čo islamskí učenici po stáročia akceptovali katy, vzostup islamského fundamentalizmu vniesol do niektorých filozofických smerov atmosféru neznášanlivosti k tomuto zvyku. Proti kate protestovali aj aktivisti mimovládnych organizácií, ktorí pripisujú celý rad sociálnych problémov tomu, že ju obvykle užívajú muži. Táto otázka sa dá ťažko kvantifikovať. Z vedeckého hľadiska a vzhľadom na údaje, ktoré sú v súčasnosti k dispozícii, nie je jasné, do akej miery je rozpad rodiny, vysoká miera nezamestnanosti, nízka úroveň vzdelania a izolácia výsledkom samotného užívania katy alebo dôsledkom štruktúrnej zraniteľnosti znevýhodnených a zraniteľných komunit imigrantov.

6. Hospodársky rozmach a rozvoj v pásme pestovania katy

V posledných rokoch producenti katy v Etiópii, Keni a Jemene zaznamenali výrazné rozšírenie domácich a vývozných trhov. Odhaduje sa, že v rokoch 2003 – 2004 vývoz katy predstavoval v Etiópii asi 15 % príjmov z vývozu – asi 413 miliónov USD v rokoch 1990 až 2004 – čím sa zaradila na druhé miesto medzi vývoznými komoditami. V krajinách pásma pestovania katy predstavuje jej produkcia, preprava, spracovanie a predaj hlavný zdroj pracovných miest. V súčasnej dobe sa pestovanie katy sťahuje do netradičných oblastí v Etiópii, Keni, Južnej Afrike, Sudáne a Ugande. Ceny katy na rozdiel od kávy, bavlny a kakaa vykazujú len mierne výkyvy, čo poľnohospodárom zaisťuje bezpečné živobytie. Vzhľadom na odolnosť katy voči suchu a nízku náročnosť na prácu je atraktívnu voľbou pre pestovateľov. V producentných krajinách intenzifikácia zberu katy vedie k závažným vplyvom na životné prostredie a vyvoláva znepokojenie v súvislosti s potravinovou bezpečnosťou. Nedávno boli navrhnuté programy na zníženie dopytu po kate, zatiaľ sa však veľmi neuplatňujú.

Právny stav v súvislosti s katou v členských štátoch EÚ a v Nórsku a údaje o záchytoch, ak sú k dispozícii

Poznámka: Maďarsko katy nekontroluje, má však údaje o záchytoch, pretože kontroluje katinóny.
Zdroj: Griffiths a kol., 2010, *Journal of Ethnopharmacology* (aktualizované s najnovšími dostupnými údajmi).

Pozornosť upriamená na drogy je séria informačných periodík vydávaných Európskym monitorovacím centrom pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA) v Lisabone. Publikácie sa vydávajú pravidelne v 23 úradných jazykoch Európskej únie, ako aj v nórčie a turečtine. Pôvodný jazyk: angličtina. Reprodukcia textu je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

Bezplatné odobranie si môžete objednať na e-mailovej adrese: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lisabon, Portugalsko
Tel. +351 211210200 • Fax +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Záver a strategické úvahy

1. Kata je pre svoju objemnosť, nestabilitu účinných látok a spôsob užívania nezlučiteľná s požiadavkami bežných užívateľov drog v Európe. Potenciál jej prieniku na širší trh s drogami sa preto zdá byť malý.
2. Ukazuje sa, že európske trhy s katou rastú, zdroje údajov sú však nedostatočné, čo poukazuje na potrebu zlepšiť monitorovanie. Lepšie údaje by prispeli k diskusiám o tom, ako riešiť také problémy ako cezhraničné obchodovanie bez toho, aby dochádzalo ku kriminalizácii už aj tak zraniteľných sociálnych skupín. Pomohlo by to aj tomu, aby sme vedeli lepšie reagovať na užívanie drog v komunitách imigrantov.
3. V Európe užívajú katu v prvom rade komunity imigrantov. Tieto komunity je potrebné lepšie informovať o potenciálnych zdravotných, sociálnych a právnych dôsledkoch.
4. Užívanie katy môže viesť k zdravotným a sociálnym problémom. Európski zdravotní a sociálni pracovníci musia vedieť identifikovať poškodenie súvisiace s užívaním katy a mať stratégiu na ochranu zraniteľných skupín užívateľov.
5. Hospodársky význam katy v produkčných krajinách sa zvýšil čiastočne vďaka rastúcemu predaju do EÚ. Politiky rozvoja a kontroly drog v prípade týchto krajín si vyžadujú koordináciu a uvedomenie si dosahu európskych kontrolných opatrení.
6. Ukazuje sa, že počet užívateľov katy v Európe rastie, ešte sa však málo vie o rozsahu a charaktere tohto problému. Je potrebné uskutočniť výskumné štúdie, aby sme dokázali lepšie posúdiť trh s touto drogou, rozvíjajúce sa formy užívania, ako aj rozsah všetkých sociálno-ekonomických a zdravotných dôsledkov.

Hlavné zdroje

Anderson, D., Beckerleg, S., Hailu, D., Klein, A. (2007), *The Khat Controversy: Stimulating the Debate on Drugs*, Berg, Oxford.

Feyissa, A.M., Kelly, J.P. (2008), „A review of the neuropharmacological properties of khat“, *Progress in Neuro-Pharmacology and Biological Psychiatry* 32, s. 1147 – 1166.

Griffiths, P., Lopez, D., Sedefov, R., et al. (2010), „Khat use and monitoring drug use in Europe: The current situation and issues for the future“, *Journal of Ethnopharmacology*, zv. 132, číslo 3, s. 578 – 583.

Klein, A. (2008), „Khat in the Neighbourhood – Local Government Responses to Khat Use in a London Community“, *Substance Use and Misuse*, Volume 43, zv. 43, s. 819 – 831.

Pennings, E. J. M., Opperhuizen, A., van Amsterdam, J. G. C. (2008), „Risk assessment of khat use in the Netherlands. A review based on adverse health effects, prevalence, criminal involvement and public order“, *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 52, s. 199 – 207.

Warfa, N., Klein, A., Bhui, K., Leavey, G., Craig, T., Stansfeld, S. (2007), „Khat use and mental illness: a critical review“, *Social Science and Medicine* 65, s. 309 – 318.

Informácie na internete

The British Home Office (2005), Advisory Council for the Misuse of Drugs

<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/drugs/acmd1/khat-report-2005/>

European Science Foundation (2009), conference webpage

<http://www.esf.org/activities/esf-conferences/details/2009/confdetail274.html?conf=274&year=2009>

UNDP, IPC-IG (2007), „Should Khat be banned? The Developmental Impact.“

<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager40.pdf>

The World Bank (2007), „Towards Qat Demand Reduction“

http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

WHO (2006), Expert Committee on Drug Dependence

http://www.who.int/medicines/areas/quality_safety/4.4KhatCritReview.pdf

Úrad pre publikácie

VYDAVATEL: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie
© Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2011
RIADITEĽ: Wolfgang Götz
AUTORI: Michael Odenwald, Axel Klein, Nasir Warfa
EDITORKA: Marie-Christine Ashby
GRAFICKÝ NÁVRH: Dutton Merryfield Ltd, Spojené kráľovstvo
Printed in Luxembourg